

Dimitrij Rupel

NARODNO VPRAŠANJE V POSTMODERNEM ČASU

(Teze za razpravo)

Politična kriza v Jugoslaviji in njena notranja nestabilnost je posledica soobstoja treh različnih tipov narodov in nacionalizmov: 1) predmodernih (Albanci na Kosovu); 2) modernih (Srbi); postmodernih (Slovenci, Hrvati). Za moderni tip nacionalizma je značilen ekspanzionizem, postmoderna nacionalizem je defenziven in obramben, predmoderen tip pa je šele na poti nacionalnega prebujanja in emancipacije. Glavni konflikt v Jugoslaviji tako obstaja med modernim nacionalizmom (Srbi) na eni strani, ter predmodernim in postmodernim nacionalizmom na drugi strani. Zahodna Evropa postaja postnacionalistična – nekdanji moderni nacionalni ekspanzionizem se je transformiral v zvezo enakopravnih postmodernih in postindustrijskih nacij. Rešitev za Jugoslavijo je da dokončno postane država narodov oz. držav, Jugoslavija ni ZDA in ne more postati narod držav.

Political crisis in Yugoslavia and its internal instability is the consequence of coexistence of three different types of nations and nationalism three: 1) The premodern (Albanians in Kosovo); 2) The modern (Serbs); 3) The postmodern (Slovenes, Croats). The main characteristic of modern nationalism is expansionism. Postmodern nationalism is defensive and self-protective, whereas premodern nationalism is only in the process of national revival and emancipation. The main conflict in Yugoslavia is therefore between modern nationalism on the one side, and premodern and postmodern on the other. Western Europe is becoming postnationalist – the former modern expansionism has been transformed into an union of equal postmodern and postindustrial nations. The only solution for Yugoslavia is to become finally a state of nations or states. Yugoslavia is not USA and cannot be a nation of states.

multikulturalizem, postnacionalizem, internacionalizem, intelektualci.

1. Kot vedno v preteklosti se tudi danes nacionalno vprašanje pojavlja v različnih oblikah: nekateri narodi (etnične skupnosti) se bojujejo za neodvisnost od drugo- ali nadnarodnih »imperijev«; drugi se uveljavljajo kot vodilni narodi in skušajo razširiti svoje območje na račun manjših in šibkejših narodov; tretji – recimo na etnično mešanih in zapletenih območjih – ustvarjajo ozračje mednarodnega sožitja oz. »multikulturalnosti«. V Jugoslaviji lahko te procese opazujemo v eni in isti državi in istočasno. Postavlja se vprašanje, ali lahko Jugoslavija zdrži vse te različne procese, še posebej, če pomislimo, da gre za različne epohalne paradigme: za vsakega od jugoslovanskih nacionalizmov bi lahko našli zgled v drugem zgodovinskem času.

2. Jugoslavija je republika, ki vsebuje republike, torej je država držav, pri čemer sedanja ureditev podreja posamezne republike (Slovenija, Hrvatska,

Srbija ...) zvezni republiki. Ob najnovejših ustavnih spremembah se je zvezna republika še okrepila, hkrati pa se v »notranjih« republikah, predvsem v Sloveniji, krepi miselnost, da so »primarne« one same in da je zvezna republika izvedena entiteta. Uveljavljata se dva koncepta jugoslovanske državne ureditve: prvi zagovarja Jugoslavijo predvsem kot **zvezo držav**, drugi zagovarja Jugoslavijo kot bistveno **enotno državo** z več administrativnimi podenotami, ki jim bodi dopuščena relativna avtonomija.

3. V Jugoslaviji je trenutno močnejši koncept, ki podreja narod **državi**. Po svetu so razmerja med narodom in državo različna. O teh razmerjih moramo govoriti »idealno-tipično«, saj nam podrobnejše analize kažejo mnoge ostanke in »nepravilnosti«. Osnovni (idealni) tip je **nacionalna država**, v kateri se državna struktura pokriva z etnično (Francija, Španija, Italija, Nemčija, Madžarska ...). Nacionalne države so nastale s prevladovanjem vodilnih narodov nad šibkejšimi (Baski, Katalonci, Bretonci, Sardi, Korzičani ...); te dominantni narodi štejejo za **manjšine**. Velika Britanija je dejansko mnogonarodna država, vendar imajo neangleški narodi (Irci, Skoti, Valižani ...) podrejen položaj, ki je blizu položaju manjšin. Načelno je problem mnogonarodne države ustrezno razrešila Sovjetska zveza, ki se sama ne imenuje državo, ampak **zvezo** (socialističnih) **republiki**, torej držav.

4. V nasprotju z (I.) narodno državo in (II.) mnogonarodno državo so Združene države Amerike (III.) **mnogodržavni narod**, saj je ameriška »nacija« (nation) sestavljena iz mnogih držav (states), ki so relativno samostojne upravne enote. Ameriške države se ne pokrivajo z etničnimi strukturami, kot je to (vsaj načeloma) v Sovjetski zvezi oz. v Jugoslaviji, nekoč pa je bilo v Avstriji. To pa še ne pomeni, da ZDA ne poznajo narodnega/etničnega problema! SZ in ZDA sta si podobni po tem, da sta obe nekakšni **združenji** oz. **zvezi** držav. Razlika je v tem, da se sovjetske »države« (načeloma) pokrivajo z narodi, ki na narodno-državnem ozemlju prebivajo že mnoga stoletja, medtem ko so ZDA nastale na »praznem« kolonialnem ozemlju, kamor se niso priseljevali narodi, ampak posamezniki, kvečjemu deli kolonialnih narodov. Ameriške države niso omejene z etničnimi, tj. narodnimi mejami, kar seveda velja za vse kolonialne države, celo tam, kjer je bila kolonialna razmejitev položena na izvirno etnično (npr. v Afriki, v Indiji itn.).

5. Do neke mere je jugoslovanska (nadnarodna) država sestavljena iz narodnih držav (kot so Srbija, Hrvatska, Slovenija ...), kar jo postavlja v približno enak položaj, kot ga je nekoč imela Avstrija (o podobnostih govori npr. A. J. P. Taylor, ki imenuje Tita »poslednjega Habsburga«). Tudi Avstrija oz. Avstro-Ogrska je bila sestavljena iz različnih narodov, vendar ni dopuščala njihovega razvoja v državno obliko oz. je ta razvoj dopuščala šele proti koncu in seveda prepozno. To, da ni dopuščala takšnega razvoja, jo je pripeljalo v katastrofo, tako kot je ista težava pripeljala v katastrofo tudi staro Jugoslavijo. V Avstriji so druge narode zatirali Nemci, v Jugoslaviji Srbi. Razlike so seveda še druge (recimo ta, da so avstrijski narodi za odcepitev izkoristili šele konec vojne, medtem ko so nekateri jugoslovanski narodi (npr. Hrvati) za odcepitev izkoristili že začetek /druge/ vojne); vendar niso bistvene.

6. Nadnacionalne državne tvorbe se v evropski zgodovini kažejo kot nestabilne! V tem času v Jugoslaviji poteka boj za nacionalni princip in proti njemu. Evidentni protagonisti tega boja so Hrvati, Srbi, Slovenci in Albanci s Kosova. Moja teza je, da so nacionalni koncepti, na podlagi katerih danes nastajajo spori in seveda tragedije, med seboj različni, v glavnem pa gre za razliko med ekspanzionističnim in »samoupravnim« konceptom naroda. Kot je mogoče razumeti sedanja (1988, 1989) prizadevanja srbskega vodstva, prihaja v

Srbiji v ospredje ekspanzionistični koncept: podobno kot Nemci v Avstriji in navsezadnje Nemci pred drugo svetovno vojno si hočejo Srbi podrediti nesrbsko prebivalstvo na svojih »zgodovinskih« oz. fevdalnih ozemljih: na Kosovu, v Vojvodini ... nekateri kazalci pa kažejo, da gre tudi za Makedonijo, Črno goro in nemara za celo Jugoslavijo. Kot sem povedal, je tak ekspanzionističen koncept deloval v Evropi do prve oz. druge svetovne vojne – čeprav je v istem času doživljal tudi svojo krizo. Čeprav se na prvi pogled kaže, da se ta ekspanzionistični koncept ni do konca izživel niti v najbolj razvitih evropskih državah (Anglija–Irska, Francija–Španija–Baskija, Anglija–Francija–Kelti /Valežani, Bretonci/, Rusija–Ukrajina–Estonija–Latvija–Litva . . .), je danes najbolj radikalen ravno v socialističnih deželah. V mnogih razvitih deželah je agresivnost »vodilnih« narodov popustila, o čemer govorijo ustanovitve držav od Madžarske do Češke, Norveške in celo Irske; probleme nesamostojnosti nekaterih modernih narodov – manjšin pa blažijo nekateri politični in gospodarski mehanizmi demokratičnih držav. S tem nočem zmanjševati problematičnosti obstoja narodov, kot so severni Irci, Škoti, Valežani, Katalonci, Baski itn., reči hočem le to, da so nacionalni problemi v komunističnih deželah bolj zapleteni ravno zaradi ideologije, ki omalovažuje nacionalno vprašanje.

7. V Jugoslaviji je bilo nacionalno vprašanje (po drugi svetovni vojni) do neke mere prepovedano; prekrila naj bi ga ideologija »bratstva in enotnosti«, jugoslovanska različica nacionalnega indiferentizma in proletarskega internacionalizma. Problem sta v znani polemiki leta 1961 odprla Dobrica Čosić in Dušan Pirjevec, ki se je k nacionalni problematiki vračal vse do svoje smrti; odprl se je v t. i. »maskopu« na Hrvaškem v koncu šestdesetih oz. v začetku sedemdesetih let in zdaj (v osemdesetih letih) v odnosih med Srbi, Slovenci in Albanci.

8. »Internacionalizem« ne predstavlja problema le v sodobni Jugoslaviji in v Sovjetski zvezi, ampak tudi v teoriji. Z njegovimi načeli se ni ujemala niti sovjetska niti jugoslovanska politika; z njih – kot je znano – se niso strinjali niti sami klasiki marksizma niti njegovi najbolj vroči zagovorniki. Prav od začetka imamo pravzaprav opraviti z »nacionalnim komunizmom«, ki je internacionalizem uporabljal za fasado; vsekakor pa to velja za večino novodobnih socialističnih, revolucionarnih in na novo osvobojenih narodov. Roman Szporluk (*Communism and Nationalism*, Karl Marx versus Friedrich List, New York 1988) po eni strani ugotavlja kombinirano učinkovanje marksizma in nacionalizma v socialističnih deželah, po drugi pa tudi revizijo temeljnega internacionalizma (»delavci nimajo domovine«), ki je razvidna pri starejših Marxu in Engelsu.

Szporluk navaja tri važna opozorila v zvezi s pavšalno obravnavo (inter)nacionalizma:

1. klasiki marksizma sami poudarjajo razlike med naprednimi in reakcionarnimi narodi: odobravajo osvajalska dejanja civiliziranih narodov nad »barbarskimi«, s čimer locirajo »revolucionarno« delovanje v neko določeno nacijo; obsojajo »nezgodovinske« narode (npr. vzhodnoevropske Slovane) in povzdigujejo »zgodovinske«;

2. Marx je imel irski separatizem za nekaj neizbežnega; zagovarjal je samoupravo in »zaščitne carine«;

3. danes revolucionarna (leva, komunistična) gibanja enačijo nacionalizem s protikapitalizmom: »nacionalizem navdihuje in mobilizira svetovne narode pri uporabi zoper univerzalno, vseobsežno prevladovanje globalnega kapitalizma«.

Glede na povedano je mogoče označiti kot povsem neutemeljene tiste

očitke srbskemu (Miloševićevemu) nacionalizmu, ki mu pripisujejo nekomunistično oz. nemarksistično naravo. Dejstvo, da srbsko nacionalno ekspanzijo vodi partija, ni niti najmanj slučajno niti ni v neskladu z zgodovino oz. teorijo socialističnega gibanja. Nepravilne so tudi ocene, ki srbsko gibanje označujejo kot protimoderno: z vso resnostjo je treba vzeti trditev (zapisanov beograjskem NIN-u), da hočejo Srbi pripeljati Kosovo v Evropo. Povrhu vsega je očitek, da srbska partija izdaja internacionalistične ideale, zgolj doktrinarne narave in torej nima nobene pojasnjevalne teoretične oz. praktične veljave.

Problem ni v tem, ali je neko nacionalistično gibanje v skladu z nekaterimi ideološkimi postavkami; z ideološko kritiko si tu ni mogoče pomagati niti ne gre za to, da bi se prepričevali, ali je gibanje dobrodošlo ali ni.

9. Seveda je čudno, če nekateri (npr. srbski) teoretiki ob afirmaciji srbske politike zagovarjajo oz. razlagajo internacionalizem. Sodim, da gre za mikrijo. Enako čudno – in nesprijemljivo – je ob srbski politiki in internacionalizmu zagovarjati majorizacijo in (rasistično) teorijo o razliki med narodom in narodnostjo. To je pač ekspanzionistična nacionalistična politika, ki s teorijo nima nobene zveze: »enakopravnost«, »bratstvo in enotnost«, ipd. so pač ideološke floskule in jih je treba jemati kot takšne.

Vendar namen tega članka ni kritika srbske politike. Rekel sem že, da bom skušal pojasniti razliko med **ekspanzionističnim** in **samoupravnim** konceptom naroda. Gre za razliko med »zgodovinskimi« in »nezgodovinskimi« narodi; za razliko med agresivnim in obrambnim nacionalizmom – in tu nima smisla navajati ideoloških konstruktov, ki opravičujejo takšno ali drugačno usmeritev: dejstvo je, da imamo opraviti z različnimi izhodišči oz. usmeritvami.

Medtem ko imamo pri Srbih (Nemcih, Italijanih v tridesetih letih ...) opraviti z značilnim ekspanzionističnim nacionalizmom, gre pri Slovencih, Hrvatih in Albancih za defenzivnega oz. »samoupravnega«. Tu pa se podobnosti med temi tremi narodi (Hrvati, kosovski Albanci in Slovenci) tudi nehajo. Razlika med Hrvati oz. Slovenci (na eni strani) in Albanci (na drugi) je ta, da je albanski nacionalizem nižje razvit in da ga čakajo še marsikateri preizkušnje, ki so jih prvi že preživeli. Vendar je razlika tudi med Hrvati in Slovenci: Hrvati imajo daljšo tradicijo državotvornosti! V odnosu do Srbov pa imajo trije narodi celo vrsto skupnih značilnosti. V sedanjem jugoslovanskem položaju imata celo vrsto skupnih značilnosti tudi slovenski in hrvatski narod.

Bistvena značilnost sodobne nacionalne problematike je v notranji sestavi narodov. Danes vsekakor ni res, da bi bil najbolj internacionalističen družbeni sloj – delavski razred, ampak so najbolj internacionalistični **intelektualci**. Danes so – če rečemo marksistično – »svetovno zgodovinski« ljudje npr. znanstveniki. Zares svetovni so danes znanstveni in kulturni problemi. Iz tega izvajam glavno hipotezo tega članka: da so narodi, ki vsebujejo večje število izobražencev, večjo znanstveno in kulturno proizvodnjo, v drugačnem položaju kot narodi s številnim proletariatom ali kmečkim prebivalstvom. Bolj »izobraženi« narodi so torej bolj internacionalistični od manj izobraženih.

S tem smo povedali nekaj bistvenega o kvaliteti naših nacionalizmov.

10. Za rabo tega članka bom določil tri tipe nacionalizmov:

1. **predmoderni nacionalizem** (zunajevropski narodi, Albanci ...);
2. **moderni nacionalizem** (Srbi ...);
3. **post(moderni) nacionalizem** (Hrvati, Slovenci? ...).

Predmoderni nacionalisti danes zbirajo notranje moči, da bi se osvobodili izpod tuje oblasti, njihov cilj je nacionalna država, kot je bila nacionalna država nekoč (v 19. stoletju) cilj Italijanov, Madžarov, Ircev ... ne nazadnje pa

(tudi v našem stoletju) vseh koloniziranih narodov. Moderni nacionalisti so nacionalno državo že uresničili, vendar so po eni strani v strahu za njen obstoj, po drugi strani z uresničitvijo nacionalne države niso rešili nekaterih temeljnih družbenih oz. ekonomskih problemov. Moderni nacionalizmi (kot npr. Nemci in Italijani med obema vojnoma) so obsedeni z mesijanstvom, postati želijo središča večjih držav. To so zapozneli kolonialisti.

Današnji predmoderni in moderni nacionalisti ne hodijo vzporedno z današnjim razvojem, ki ga lahko označimo kot **postindustrijskega in postmodernega**. Postmodernisti so nacionalne probleme bolj ali manj rešili, družijo jih »sporazum«, po katerem se v nacionalnem pogledu ne ogrožajo. Primer takšnega razvoja je danes viden v Evropski skupnosti, ki načrtuje mednacionalne in nadnacionalne povezave in organe za koordinacijo: vendar te povezave oz. organi v ničemer ne prizadevajo temeljnih nacionalnih pravic. V evropskih državah je sektor intelektualnih dejavnosti, ki so v načelu internacionalistične, izredno močan, kar bistveno olajšuje mednarodne povezave in pogodbe. Vsi ti pojavi – kot rečeno – ne ogrožajo temeljne suverenosti držav, kultur, gospodarstev ... To seveda ne pomeni, da je nastopilo obdobje narodnostne indiferentnosti; o tem pričajo nekatera nacionalistična gibanja v Nemčiji in Franciji, ki so uperjena zoper imigrante, azilante itn. To ne pomeni, da so nacionalni boji končani: danes smo priče velikim nacionalnim (ne razrednim!) bojem med Severom in Jugom. Postnacionalisti danes urejajo svoje vrste za pogajanja z modernimi in predmodernimi nacionalisti: vendar ta pogajanja in ti boji **ne potekajo znotraj ene države, ampak potekajo med skupnostjo razvitih /postnacionalističnih/ in drugimi nacionalizmi**. Ti nacionalizmi se vedejo približno tako, kot so se vedli nacionalizmi v Evropi v devetnajstem in v začetku našega stoletja.

11. Predmoderni nacionalizmi so brezbržni glede ekonomske in politične racionalnosti: njihov svet je svet sovraštva in maščevanja, krvavenja za ideale in ideologije. Moderni nacionalizmi seveda niso imuni za ideologije in tudi žrtvovanje jim ni tuje, toda njihov cilj je vendar nacionalna prosperiteta in uspešna nacionalna ekonomija. Kot je pokazal Szporluk ob pomoči analize Friedricha Lista, se moderni nacionalizem zapira pred vplivom višje razvitih z zaščitnimi carinami in vsemi mogočimi sredstvi. Takšni nacionalizmi so občutljivi za vojaške in diktatorske prevrate, so notranje nedemokratski, pripravljeni za izkoriščanje svojega lastnega ljudstva – in manj razvitih (predmodernih) narodov. Navsezadnje je danes del evropskega Vzhoda (s Sovjetsko zvezo na čelu) nagnjen ravno k temu modelu nacionalnega razvoja.

Sovjetska zveza je odličen primer in odlična primerjava, če hočemo študirati nacionalizme v Jugoslaviji. Po eni strani so Rusi kot moderni nacionalisti tako v sporu s predmodernimi nacijami (Azerbejdžanci, Tataři ...), po drugi strani so se zapletli v spore z baltskimi republikami, ki vstopajo v postmoderni cikel. Problem postmodernih narodov, kamor spadajo po vsej verjetnosti tudi Poljaki, Madžari, Čehi, Vzhodni Nemci ... je, da živijo v nerazdružljivi skupnosti z modernimi in predmodernimi narodi in da jim poveljujejo modernisti, torej ekspanzionistični model. Tragedija Rusov in Srbov je v tem, da ne zdržijo tekme s postmodernisti, zaradi česar se »maščujejo« oz. kompenzirajo svoje izgube pri predmodernih; kjer sicer vojaško in politično zmagujejo, vendar od njih ne morejo pričakovati rešitve za svoje probleme. Kot kažejo nekatera znamenja iz Sovjetske zveze, se utegnejo modernisti transformirati v postmoderniste: Gorbačov, kot je videti, stavi na Madžare in se pogaja z Zahodnimi Nemci, Američani itn.

12. Prej sem zapisal, da ni mogoče spregledati etničnega problema v

ZDA. Nanj sta že leta 1963 opozorila Glazer in Moynihan (*Beyond the Melting Pot*), ponovno pa sta se ga lotila leta 1975 v zborniku *Ethnicity*, kjer sta opozorila na »nov element v sedanji situaciji« – da danes poleg interesno definiranih skupin interese učinkovito zastopajo in izražajo tudi **etnične skupine**. »Nasproti razredno utemeljenim oblikam socialne identifikacije in konflikta – ki seveda še vedno obstajajo – sta nas presenetila vztrajnost in krepitve etnično utemeljenih oblik socialne identifikacije in konflikta.«

Enega odmevov na zbornik iz leta 1975 najdemo tudi v knjigi Wernerja Sollorsa *Beyond Ethnicity – Consent and Descent in American Culture* (New York 1986). Zanj je pojem »etničnosti« primeren za označevanje konflikta med **izvorom** in **soglasjem**, medtem ko današnjo Ameriko označuje kot »**polietnično nacijo**« (polyethnic nation). Nasploh lahko rečemo, da je danes v ZDA doktrino »topilnega lonca« zamenjal **multikulturalizem**, ki je značilni postmoderni in s tem postnacionalistični koncept. Ureditvev ameriške države, predvsem pa njene demokratične prvine, »mehčajo« etnične konflikte. Kaže, da je v ZDA tradicija »spajanja« v anglosaško kulturo, ki je bila lažja zaradi prej omenjene atomiziranosti prisiljencev, do neke mere končana. To spajanje je bilo seveda mogoče, ker sta bila sprejemanje ameriškega »univerzalizma« in omalovaževanje »izvora« povezana z osvobajanjem izpod starih hierarhij in predsodkov, z zatočiščem pred versko in razredno strogostjo starega sveta. »Etniki« danes prevzemajo najvišje državne položaje; pri tem niti ne zatirajo niti ne ogrožajo drugih skupin. Ta izjemni razvoj je bil mogoč zaradi že omenjenega tipa naselitve, zaradi prislovične fizične mobilnosti državljanov in velikega ameriškega ozemlja; predvsem pa zaradi patriotizma, ki je povezan z vodilno vlogo ZDA na svetu.

13. Pojav suverenega, svobodnega, neagresivnega, nedefenzivnega in neekspanzionističnega nacionalizma/etnicizma je nov pojav. Trenutno se zdi lociran na ZDA in druge anglosaške dežele, predvsem pa na Zahodno Evropo. Zanj je značilna notranja zadoščenost. Postnacionalizem komunicira z drugimi narodi in kulturami brez več- ali manjvrednostnih občutkov, ker je notranje uskajen in ker ima na voljo množico **interpretativnih** mehanizmov, ki jih dobavljajo predvsem intelektualci, akademske in kulturne ustanove, računalniška in informacijska infrastruktura itn. Slovenci so – če damo v oklepaj nekatere nejasne pojave, o katerih bom še govoril – na dobri poti, da sprejmejo multikulturalizem, da se vključijo v svetovno informacijsko družbo brez občutka podrejenosti. Ne le da se dobro prilagajajo modernemu življenju, kadar se izselijo iz Jugoslavije, ampak uspešno sodelujejo tudi v mednarodnih zvezah, kot je npr. Alpe-Jadran, torej kot narod. Mislim, da bi se Slovenija danes brez večjih težav vključila v Evropsko skupnost. To najbrž velja tudi za Hrvatsko.

Zdaj pa pride oklepaj. V tem oklepaju so predvsem slovenske zveze z Jugoslavijo in z Vzhodno Evropo, ki danes tako preokupirajo slovenski narod in zasedajo oz. trošijo dragocene fizične in kulturne potenciale. Vrsta slovenskih valenc je danes priključenih na moderni in predmoderni svet, namesto v postmoderne. To nas izredno obremenjuje, škodi kvaliteti našega življenja, ekološkemu ravnotežju, deformira našo gospodarsko in kulturno strukturo itn. Slovenci danes proizvajajo celo vrsto reči (npr. jeklo, atomsko energijo, avtomobile ...), ki služijo moderni oz. celo predmoderni ekonomiji in ki nam niso nujno potrebne oz. ki bi jih lahko dobil z manjšim naporom ob proizvodnji blaga, za katerega je Slovenija bistveno boljše usposobljena: turizem, elektrika ... da ne govorim o trgovini in bančništvu.

Drugo bistveno vprašanje je vprašanje slovenske državne samostojnosti,

namreč vprašanje, ali imajo Slovenci resnično občutek nacionalne zadoščenosti, torej občutek, da so prenehali razlogi za nacionalistično zbiranje moči, ekspanzijo, »zaokrožitev« ozemlja... Gre za občutek suverena nacionalnega obstoja. Ob vseh pojavih najnovejšega časa, ki podpirajo tezo o slovenski nacionalni zadoščenosti, je vendar treba upoštevati tudi nekatere ranljivosti in ogroženosti, ki so prišle na dan ob sprejemanju ustavnih amandmajev in ob najnovejši jugoslovanski krizi. O teh stvareh bi morali izvesti temeljito raziskavo.

14. Glavni problem je vsekakor sožitje Slovencev (in Hrvatov) z nekaterimi modernimi in predmodernimi skupnostmi v Jugoslaviji. Če bi bilo to sožitje mogoče urediti tako, da bi se Slovenci lahko samostojno odločali o svojih izbirah in valencah, bi lahko govorili o njihovem postnacionalizmu. Kolikor je ta postnacionalizem permanentno ogrožen od modernizma srbskega in predmodernizma albanskega ali kakšnega drugega tipa, lahko govorimo zgolj o **potencialnem** postnacionalizmu, ki seveda ni pravi postnacionalizem. Sožitje predmodernizma, modernizma in postmodernizma (predmodernega, modernega in postmodernega nacionalizma) v eni državi predstavlja permanentno žarišče nestabilnosti, v našem primeru za celotno Evropo. Jugoslavija lahko v nekem trenutku postane monolitna država modernega nacionalizma, torej nekakšna fašistična država tistega tipa, ki je ogrozil Evropo v drugi svetovni vojni. Lahko postane celo predmoderna država Tretjega svet. Seveda bi lahko postala tudi postnacionalistična država, vendar bi morali biti za to izpolnjeni nekateri važni pogoji. Predvsem je tu problem nerazvitega Kosova; to bi se moralo samo konstituirati v nacionalno državo, da bi se nehal izvoz srbskih travm zunaj meja Srbije. Morali bi se okrepiti Slovenija in Hrvatska kot zametka postindustrijskega gospodarstva. Čeprav se sliši paradoksalno, je bila Jugoslavija v začetku sedemdesetih let bližje postnacionalistični različici, kot je danes: vzroke za to recesijo bi morali še natančno raziskati, med njimi pa gotovo ne bi manjkal »modernizirajoči« (nacionalni) socializem, ki je ustrezal znanju, sposobnostim in oblastitželnosti jugoslovanske vladajoče elite.

15. Danes je »v zraku« tudi »opcija« razdelitve Jugoslavije na postmoderni in moderni del, ki je nemara najlažja, je pa tudi nemoralna, saj prepušča kosovske Albance na milost in nemilost srbskemu ekspanzionizmu. Dileme so težavne, vendar so rešljive v znamenju vprašanj, ki sem jih nakazal v začetku tega članka. Jugoslavija je danes **država narodov oz. država držav**. Takšna država bi bila nemara mogoča, ko bi bile vse njene »notranje« države enakomerno razvite in približno enako usmerjene. Primer: Evropska skupnost! Jugoslavija – po nekaterih kazalcih – hoče danes postati država (srbskega) naroda, kar je koncept modernega nacionalizma, ki je nezdružljiv z razmerami v sodobni Evropi. Jugoslavija ni ZDA in ne more postati **narod držav**.

UPORABLJENA LITERATURA

1. Glazer Nathan (1983): **Ethnic Dilemmas 1964–1982**, Harvad University Press, Cambridge, Mass., London, England.
2. Glazer Nathan and Moynihan Daniel P. (1975): **Ethnicity: Theory and Experience**, edited with and Introduction by Glazer, Moynihan, Harvard University Press, Cambridge, Mass., London, England.
3. Smith Antony D. (1971): **Theories of Nationalism**, Duckworth, London.
4. Sollors Werner (1986): **Beyond Ethnicity: Consent and Descent in American Culture**, New York, Oxford (Univ. Press).
5. Szporluk Roman (1988): **Communism and Nationalism: Karl Marx Versus Friedrich List**, New York, Oxford (Univ. Press).